

31.12.2002

995/4/00

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Esittelijäneuvos Eero Kallio

RIKOKSESTA EPÄILLYN AVUSTAJAN OIKEUS TAVATA TOISTA EPÄILTYÄ MAHDOLLISSA ETUJEN RISTIRIITATILANTEESSA

1
KANTELU

Arvostelette eduskunnan oikeusasiamiehelle 15.4.2000 osoittamassanne kantelukirjoituksessa Forssan kihlakunnan poliisilaitoksen rikoskomisario A:n menettelyä, kun hän oli evännyt oikeustieteen kandidaatti B:ltä mahdollisuuden tavata Teitä 10.1.2000 ollessanne pidätettynä Turun poliisilaitokselle. Teidät oli pidätetty epäiltynä murhasta ja olitte ottanut yhteyttä Teitä aiemminkin avustaneeseen B:hen ja pyytänyt häntä käymään Teitä tapaamassa voidaksenne neuvotella mahdollisesta avustamisesta.

3
RATKAISU

Tapahtumatiedot käyvät ilmi rikoskomisario A:n selvityksestä. Saadun selvityksen mukaan Teidät oli otettu kiinni ja pidätetty rikosta koskevassa asiassa, jossa pääepäiltyä oli henkilö, jonka käytössä olleella autolla ruumis oli kuljetettu erään metsäautotien varteen. Teidät oli nähty mainituksa autossa ja pääepäillyn seurassa.

Koska B toimi mainitun toisen epäillyn avustajana, A ilmoitti Turun poliisilaitokselle, ettei B saanut tavata Teitä. Selvityksen mukaan B oli itsekin epäillyt mahdollisuuttaan avustaa myös Teitä ja oli suositellut Teille toista avustajaa. Mainitusta rikoksesta epäiltyjä säilytettiin eri paikkakunnilla juuri sen vuoksi, että Teidän ja B:n jo avustaman henkilön edut asiassa olivat ilmeisesti ristiriidassa keskenään. Niin A:n selvityksessä kuin poliisipäällikön lausunnossakin korostetaan, että epäiltyjen edut näyttivät ainakin esitutkinnan alkuvaiheessa, josta nyt on kysymys, olevan keskenään ristiriidassa.

Esitutkintalain (ETL) 45 §:n mukaan asianosaisen avustajana esitutkinnassa saa toimia asianajaja tai yleinen oikeusavustaja taikka muu oikeudenkäyntiasiamieheksi kelpoinen, joka on suorittanut oikeustieteellisen tutkinnon tai yleisesti toimittaa tuomioistuimissa asianajotehtäviä. Avustajana esitutkinnassa ei saa toimia se, joka:

- 1) on toiminut syylliseksi epäillyn neuvonantajana tutkittavaan rikokseen liittyvässä asiassa; tai
- 2) on epäiltynä, syytteessä tai tuomittu rikoksesta, joka on omiaan vähentämään hänen luotettavuuttaan avustajan tehtävässä.

Avustajan kelpoisuuden ratkaisee tutkinnanjohtaja.

ETL:ssa ei siis mainita, että toisen samassa asiassa epäillyn avustaminen voisi johtaa avustajan kelpaamattomaksi katsomiseen. ETL 45 §:n 1 momentissa on nähdäkseni tarkoitus säädellä avustajan yleistä (esitutkinnassa olevasta yksittäistapauksesta riippumattomasti) kelpoisuutta, lähinnä sitä, että avustajalla on tehtävään riittävä koulutus tai kokemus. Lisäksi 2 momentin 2 kohdassa on kysymys avustajan yleisestä kelpoisuudesta. Vain lainkohdan 2 momentin 1 kohdassa säädetään avustajan (kielleyttä) liittymisestä tutkittavaan asiaan.

Oikeusministeriön asettama esitutkinta- ja pakkokeinolakityöryhmä totesi elokuussa 1999 mietinnössään, että oikeudenkäymiskaaren säännöksiä avustajan erityisistä kelpoisuusvaatimuksista ei voida kaikilta osin vaikeuksista soveltaa esitutkintaan. Työryhmä esittikin, että tulisi selvemmin erottaa toisistaan avustajalta aina edellytettävät henkilökohtaiset ominaisuudet (yleiset kelpoisuusvaatimukset) ja tutkittavaan asiaan tai sen asianosaisiin liittyvät sidonnaisuudet, jotka estävät toimimasta avustajana tietyssä asiassa (erityiset kelpoisuusehdot). Oikeudenkäyntiavustajan erityisiä kelpoisuusvaatimuksia koskevien säännösten soveltuvuus on siinä määrin tulkinnanvarainen, ettei noudatettavaa menettelyä työryhmän mielestä voida jättää tutkinnanjohtajien yksittäistapauksissa tekemien tulkintaratkaisujen varaan. Esitutinnan asianmukaisen kulun turvaaminen, asianosaisten eturistiriitojen huomioon ottaminen samoin kuin asianosaisten ja heidän avustajiin ehdotettujen oikeusturva edellyttävät työryhmän mukaan, että erityiset kelpoisuusvaatimukset säännellään riittävän yksityiskohtaisesti ja yksiselitteisesti.

Työryhmän esittämät käsitykset ovat perusteltuja ja ne ovatkin sittemmin johtaneet ehdotukseen mainitun lainkohdan uudistamisesta. Eduskunnan käsiteltävänä parhaillaan olevassa hallituksen esityksessä eräiden esitutkinta- ja pakkokeinolain säännösten uudistamiseksi (HE 52/2002) esitetäänkin, että avustajana ei saisi toimia muun muassa se, joka toimii tai on toiminut tutkittavaa tai siihen välittömästi liittyvää rikosta koskevassa asiassa sellaisen henkilön avustajana, jonka edut ovat ristiriidassa asianosaisten edun kanssa.

ETL 45 §:n avustajan epäämisperusteita ei mielestäni tulisi tulkita laajentavasti. On mm. otettava huomioon, että perustuslain 21 §:ssä taattuun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin käsitteeseen kuuluu tärkeänä osana asiaosaisten oikeus itse valita avustajansa. Viitataan myös Suomen sitoviin kansainvälisiin sopimuksiin, esim. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleeseen, jonka mukaan syytetyllä on mm. oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä. Artiklaa on katsottu voitavan soveltaa myös esitutkintaan. Näin perusoikeusmyönteinen lainsoveltaminen puolustaa pikemminkin säännöksen ahdasta tulkintaa (näin myös apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu 31.3.1989, ks. oikeusasiamiehen kertomus 1989 s. 47 ja 140 ja 1999 s. 149, ks. myös KKO 1996:48).

Avustajana toimimisen kieltäminen edellyttää siis voimassa olevan lainsäädännön nojalla, että käsillä olisi jokin ETL 45 §:ssä nimenomaisesti luetelluista perusteista. Tässä tapauksessa kieltämisen perusteet jäävät selvityksen valossa jossakin määrin epäselviksi. Selvityksissä viitataan vaaraan tahattomasta tietojen välittymisestä epäiltyjen kesken ja epäiltyjen väliseen eturistiriitaan, mutta viitataan myös kerrotulla tavalla B:n omaankin epäilyyn sopivuudestaan avustajaksi eturistiriidan perusteella.

Viittaatte kantelussanne KKO:n ennakkopäätökseen, jota ette ole kuitenkaan yksilöinyt. Liitän oheen kopion korkeimman oikeuden ennakkopäätöksestä KKO: 1996:48. Mainitussa tapauksessa oli kuitenkin kysymys tilanteesta, jossa ei ollut edes väitetty olevan eturistiriitaa epäiltyjen henkilöiden

välillä. Päätöksestä ilmenee sinänsä, ettei epäillyn oikeutta valita avustajaansa saada rajoittaa pelkästään sillä perusteella, että avustajalla on tietoja, joita hän ei saa ilmaista.

Arvioidessani tapahtunutta edellä kerrottujen selvitysten ja muutettavaksi ehdotetun lainsäädännön valossa katson, että saadun selvityksen perusteella jää epäselväksi, onko avustajana toimiminen estetty poliisien toimesta vai onko se tapahtunut B:n ja poliisien välillä avustajan sopivuudesta eturistiriidan johdosta käydyn keskustelun perusteella. A:n selvityksen mukaan Turun poliisilaitoksella B:lle oli kerrottu, ettei hän saa tavata Teitä ja että Teillä oli jo toinen avustaja. B:hän oli Teille lähettämässään telefaxissa epäillyt mahdollisuuttaan avustaa Teitä (koska hän avusti jo toista epäiltyä, vaikka ristiriitaa ei ollut vielä ilmennytäkään) ja suositellut avustajaksi toista henkilöä, johon hän ilmoitti olevansa asiasta yhteydessä. Vireillä olevaan lainsäädännön muutokseen nähden kantelu ei anna minulle aihetta muihin toimenpiteisiin kuin että lähetän vastaukseni tiedoksi Forssan kihlakunnan poliisilaitokselle edelleen rikoskomisario A:lle tietoon saatettavaksi.

Kirjoituksen liitteet palautetaan ohessa.